

M A J K L O N D A Č I

RATNO SVETLO

Prevela
Dijana Radinović

Laguna

Naslov originala

Michael Ondaatje

WARLIGHT

Copyright © 2018 by Michael Ondaatje

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

**Canada Council
for the Arts**

**Conseil des Arts
du Canada**

We acknowledge the support of the Canada Council for the Arts for this translation.

Prevod ove knjige pomogao je Kanadski savet za umetnost.

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Elen Seligman, Soniju Mehti i Liz Kalder
za sve ove godine*

„Najveće bitke se biju u prevojima topografskih mapa.“

PRVI DEO

STO PUN NEZNANACA

Hiljadu devetsto četrdeset pete naši roditelji su otišli i ostavili nas na staranje dvojici muškaraca koji su možda bili kriminalci. Živeli smo u Londonu, u ulici koja se zvala Ruvinji gardens, i jednog jutra naša majka je kazala, ili je to možda bio otac, da posle doručka treba da porazgovaramo kao porodica, i tad su nam rekli da će nas ostaviti i otići u Singapur na godinu dana. Nije to predug put, kazali su, ali neće biti ni kratak. Mi ćemo, naravno, biti zbrinuti dok oni nisu tu. Pamtim da je naš otac sedeo na neudobnoj gvozdenoj baštenskoj stolici kad nam je saopštio tu vest, a da je majka, odevena u letnju haljinu, stajala tik iza njegovog ramena i posmatrala našu reakciju. Posle nekog vremena uzela je ruku moje sestre Rejčel i položila je na svoj struk kao da može da je ugrije.

Ni Rejčel ni ja nismo progovorili ni reč. Zurili smo u oca, koji nam je opisivao detalje leta novim avro tjudorom 1, naslednikom bombardera lankastera, koji je mogao da krstari brzinom od gotovo petsto kilometara na sat.

Moraće barem dva puta da slete i promene avion pre nego što stignu na odredište. Objasnio nam je da je unapređen i postavljen da upravlja ogrankom *Junilevera* u Aziji, što je pomak u njegovoj karijeri. To će biti dobro za sve nas. Govorio je ozbiljno, a naša majka se u jednom trenutku okrenula da pogleda u svoju avgustovsku baštu. Kad je naš otac rekao šta je imao, prišla mi je, videvši da sam zbunjen, i provukla mi prste kroz kosu kao češalj.

Meni je tad bilo četrnaest godina, a Rejčel gotovo šesnaest, i rečeno nam je da će se o nama preko raspusta brinuti staratelj, kako ga je majka nazvala. Pominjali su ga kao kolegu. Već smo ga upoznali – zvali smo ga Leptirica, mi smo mu smislili taj nadimak. Naša je porodica imala običaj da prišiva nadimke, što je značilo i da se ogrtala velom tajni. Rejčel mi je već jednom rekla kako sumnja da se Leptirica bavi kriminalom.

Taj je aranžman delovao čudno, ali život je u tom posleratnom periodu još bio uzburkan i konfuzan, te nam to što su nam rekli nije bilo neobično. Prihvatili smo odluku, kao što to deca rade, a Leptirica, naš stanar s trećeg sprata koji se nedavno doselio, skroman čovek, krupan no nekako sličan leptirici po plahim pokretima, bio je rešenje. Naši su roditelji sigurno pretpostavljali da je pouzdan. No da li im je bilo očito da se Leptirica bavi kriminalom, u to nismo bili sigurni.

Pretpostavljam da je nekad i bilo pokušaja da budemo blisko vezana porodica. Otac mi je povremeno dopuštao da pođem s njim u kancelarije *Junilevera*, koje su bile puste preko vikenda i prazničnih i neradnih dana, i dok bi on radio, ja bih tumačio po naizgled napuštenom svetu na dvanaestom spratu zgrade. Ustanovio sam da su svi

kancelarijski ormarići zaključani. U korpama za otpatke nije bilo ničega, na zidovima nije bilo slika, premda je na jednom zidu njegove kancelarije bila reljefna karta na kojoj su bila označena mesta sa ispostavama firme u inostranstvu: Mombasa, Kokosova ostrva, Indonezija. A bliže kući Trst, Heliopolis, Bengazi, Aleksandrija, gradovi duž obale Mediterana, mesta koja su, kako sam pretpostavio, bila pod upravom mog oca. Na tim su mestima zakupljivali teretne prostore stotina brodova koji su putovali na Istok i natrag. Lampice na toj karti koje su označavale te gradove i luke bile su pogašene preko vikenda, u mraku baš kao i te daleke ispostave.

U zadnji čas odlučeno je da majka ipak ostane tokom poslednjih nedelja leta kako bi uredila sve što treba da se stanar brine o nama i pripremila nas za nove internate. U subotu pre nego što će otac odleteti u taj daleki svet, još sam jednom pošao sa njim u njegovu kancelariju nedaleko od Ulice Kurzona. Predložio je da pođemo u dugu šetnju pošto će, kako je rekao, narednih nekoliko dana njegovo telo biti skućeno u avionu. I tako smo se autobusom odvezli do Prirodnjačkog muzeja, odakle smo prošetali Hajd parkom i izašli na Mejfer. Bio je neobično poletan i veseo, pevušio je *Platno belo, rukom tkano, u tuđini pohabano*, i ponavljao je te stihove bez prestanka, gotovo razdragano, kao da je to neko osnovno pravilo. Šta li mu to znači, pitao sam se. Sećam se da nam je bilo potrebno nekoliko ključeva da uđemo u zgradu u kojoj je kancelarija gde je radio zauzimala čitav poslednji sprat. Stao sam ispred velike karte, i dalje neosvetljene, i pamtio gradove koje će otac preleteti narednih nekoliko noći. Još tad sam voleo karte. Prišao mi je s leđa i upalio lampice, pa su planine

na reljefnoj karti bacale senke, premda ja nisam toliko primećivao lampice koliko luke obasjane svetloplavom svetlošću i ogromna prostranstva neosvetljene zemlje. To više nije bila celovita slika, a slutim da smo Rejčel i ja imali sličnu pogrešnu predstavu o braku naših roditelja. Oni su nam retko govorili o svom životu. Navikli smo bili na nepotpune priče. Moj otac je učestvovao u poslednjim fazama prethodnog rata i ne verujem da je ikad osećao da nam stvarno pripada.

Što se tiče odlaska, podrazumevalo se da majka mora da ide s njim: nije bilo šanse, mislili smo, da može da živi bez njega – bila mu je žena. Manja će nesreća biti, manji raspad porodice, ako nas ostave ovde umesto da majka ostane u Ruvinji gardensu da se brine o nama. Uz to, kako su nam objasnili, ne možemo odjednom da napustimo škole u koje smo s teškom mukom primljeni. Pre nego što je pošao, svi smo se skupili i zagrlili oca, a Leptirica se uviđavno izgubio preko vikenda.

I tako smo otpočeli nov život. Ja u to tad nisam sasvim verovao. A i dalje nisam siguran da li mi je period koji je usledio izobličio život ili ga je osnažio. Za to vreme ću izgubiti navike i stege porodičnog života i zbog toga će kasnije u meni biti neke kolebljivosti kao da sam prebrzo iscrpeo sve svoje slobode. Kako bilo, sad sam u godinama kad mogu da pričam o tome, kako sam odrastao pod okriljem neznanaca. I to je kao da objašnjavam priču, o našim roditeljima, o Rejčel i meni, o Leptirici, kao i ostalima koji će nam se kasnije pridružiti. Pretpostavljam da su takve priče pune stalnih mesta i tropa. Neko mora da prođe kroz

kakvo iskušenje. Niko ne zna ko nosi luč istine. Ljudi nisu ono što smo mislili da jesu niti su tamo gde smo mislili da jesu. I ima neko ko posmatra s nepoznatog mesta. Sećam se kako je moja majka volela da priča o onim protivrečnim zadacima davanim vernim vitezovima iz arturovskih legendi, i kako nam je pripovedala te priče smeštajući ih katkad u određena sela na Balkanu ili u Italiji za koja je tvrdila da ih je posetila i pokazivala nam ih na karti.

Kad je otac otputovao, prisustvo naše majke snažnije se osetilo. Razgovori naših roditelja koje smo prisluškivali uvek su bili o nekim odraslim stvarima. Ali ona je sad počela da nam priča priče o sebi, o svom odrastanju na selu u Safoku. Naročito smo voleli priču o „porodici na krovu“. Naši su baba i deda živeli u delu Safoka koji se nazivao Sveci, gde je malo šta moglo da im naruši mir, čuo se samo žubor reke i tu i tamo crkveno zvono iz obližnjeg sela. No jednog meseca jedna je porodica živela na krovu njihove kuće, bacala stvari i drala se, toliko glasno da je buka prodirala kroz tavanicu i ulazila u život majčine porodice. To su bili jedan bradat čovek i njegova tri sina. Najmlađi je bio tih i miran, najčešće je nosio vedra vode uz merdevine onima gore na krovu. Ali kad god bi moja majka izašla iz kuće da pokupi jaja iz kokošarnika ili da uđe u kola, videla bi ga kako ih posmatra. Bili su krovopokrivači, menjali su krovinu, radili po ceo dan. U vreme večere spustili bi merdevine i otišli. Jednog dana snažan udar vetra pogodio je najmlađeg sina, koji je izgubio ravnotežu i poleteo s krova, propao kroz venjak pred kuhinjom i pao na pločnik. Braća su ga unela u kuću. Dečak po imenu Marš slomio je kuk, a doktor koji je došao stavio mu je nogu u gips i rekao da ne sme da se

pomera. Morao je da ostane na divanu u kuhinji dok se radovi na krovu ne završe. Naša majka – kojoj je tad bilo osam godina – bila je zadužena da donosi dečaku hranu. Povremeno bi mu donela i neku knjigu, ali on je bio toliko stidljiv da je jedva progovarao. Te dve nedelje mora da su mu bile čitava večnost, kazala nam je. Kad je naposljetku obavila posao, porodica je odnela dečaka i otišla.

Kad god bismo se moja sestra i ja prisećali te priče, činila nam se kao deo bajke koji nismo u potpunosti razumeli. Majka nam je pričala o tome bez drame, nije bilo užasa zbog dečakovog pada, kako to biva sa već ispričanim pričama. Mora da smo joj tražili da nam još priča o dečaku što je pao, ali ispričala nam je samo taj događaj – o olujnom popodnevu kad je čula tup, moker udarac kad se dečak strovalio na pločnik propavši kroz lišće i granje venjaka. Samo jedna epizoda iz tajanstvene slagalice njegovog života.

Leptirica, naš stanar s trećeg sprata, većinu je vremena izbivao iz kuće, premda se katkad vraćao dovoljno rano da stigne na večeru. Sad je bio ohrabrivan da nam se pridruži i on bi tek nakon silnog odmahivanja rukom u neubedljivom odbijanju seo i jeo za našom trpezom. Ipak, većinu večeri Leptirica bi odšetao do Bigz roua da kupi nešto za jelo. Veći deo tog kraja bio je uništen tokom Blica,* i tamo je bilo privremeno postavljeno nekoliko pokretnih tezgi. Uvek smo bili svesni njegovog kolebljivog prisustva, kako se muva tamo-amo. Nikad nismo bili sigurni je li to njegovo ponašanje odraz stidljivosti ili ravnodušnosti. To će se naravno promeniti. Ponekad

* Nemačko bombardovanje Britanije tokom prvih godina Drugog svet-skog rata. (Prim. prev.)

bih ga kroz prozor svoje sobe video kako tiho priča s mojom majkom u mračnoj bašti ili ga zatekao kako pije s njom čaj. Pre nego što je škola počela, majka je mnogo vremena provela ubedjujući ga da me podučava matematičari, predmetu iz kog su me u školi većito obarali i koji ću nastaviti da padam još dugo pošto je Leptirica digao ruke od toga da me uči. Tih prvih dana jedina kompleksnost koju sam uočio kod svog staratelja bila je u gotovo tro-dimenzionalnom crtežu koji je nacrtao da mi pomogne da prodrem u srž geometrijske teoreme.

Kad bi se povela priča o ratu, sestra i ja smo pokušavali da izvučemo iz njega gde je bio i šta je radio. Bilo je to vreme stvarnih i lažnih sećanja, a Rejčel i ja smo bili znatiželjni. Leptirica i majka su pominjali ljude koje su u to doba oboje znali. Bilo je jasno da ga je poznavala pre nego što je došao da živi kod nas, ali njegovo učešće u ratu bilo nam je iznenađenje jer u Leptiričinom držanju nije bilo ničeg ratničkog. Na njegovo prisustvo u kući ukazivala nam je tiha muzika klavira s njegovog radija, a trenutno je izgleda radio za neku organizaciju koja se bavila vođenjem knjiga i obračunom plata. Međutim, posle malo zapitkivanja saznali smo da oboje rade kao „požarni“ u Ptičjem gnezdu, kako su ga nazvali, na krovu hotela *Grovenor haus*. Sedeli smo u pidžami i pili sladno mleko dok su njih dvoje prizivali uspomene. Neka bi anegdota izronila na površinu, pa potom nestala. Jedne večeri, pre nego što ćemo poći u nove škole, majka nam je peglala košulje u uglu dnevne sobe, a Leptirica je, spremajući se da pođe, kolebljivo stajao u dnu stepenica kao da je samo delimično u našem društvu. No onda, umesto da ode, počeo je da nam priča kako je naša majka vešto vozila noću kad je,

kroz mrak policijskog časa, prebacivala vojnike do obale, u nekakvu Berkširsku jedinicu, i kad ju je budnom držalo „svega nekoliko kockica čokolade i hladan vazduh što je dopirao kroz otvorene prozore“. Dok je on pričao, majka ga je tako pomno slušala da je peglu držala odignutu kako ne bi spalila okovratnik, potpuno se udubivši u njegovu zagonetnu priču.

Trebalo je tad da znam.

U svojim su pričama namerno preskakali vreme. Jednom smo saznali da je naša majka presretala nemačke poruke i slala podatke preko Engleskog kanala iz jednog mesta u Bedfordširu koje se zvalo Čiksends Prajori, slušalice radija joj pribijene uz uši dok hvata zamršene frekvencije, i opet iz Ptičjeg gnezda na vrhu hotela *Grovenor haus*, za koje smo sad već Rejčel i ja podozrevali da nema mnogo veze sa „požarčenjem“. Postajali smo svesni da naša majka ima više znanja i umeća nego što smo mislili. Da li su njene divne bele ruke i tanani prsti ubili nekog čoveka sa očitom namerom? Video sam u njoj atletsku snagu dok je graciozno trčala uz stepenice. Nismo to ranije kod nje zapazili. Tokom tih mesec dana nakon očevog odlaska, dok i sama nije otišla početkom školske godine, otkrili smo iznenađujuće, a potom i intimnije njene strane. A onaj kratki trenutak dok je stajala s podignutom vrelom peglom u ruci i posmatrala Leptiricu kako se priseća davnih dana ostavio je neizbrisiv utisak na nas.

U očevom odsustvu naša je kuća postala nekako slobodnija i prostranija i mi smo s majkom provodili što smo više vremena mogli. Slušali smo krimi-priče na radiju ostavljajući upaljena svetla jer smo želeli da jedni drugima gledamo lice. Njoj su te priče bez sumnje bile dosadne,

ali mi smo insistirali da bude s nama dok slušamo oglašavanje roga za maglu i vetra što je kao vuk zavijao preko pustopoljina, i tihe korake zločinca ili lomljenje prozorskog okna, i tokom tih drama ja sam na umu imao nedopričanu priču o tome kako je bez svetala vozila do obale. Ipak, što se tiče radio-emisija, više joj je godilo da subotom po podne leži opružena na šezlongu i sluša *Sat s prirodnjakom* na BBC-ju ne obazirući se na knjigu koju je imala u rukama. Ta je emisija podseća na Safok, kazala je. A mi bismo čuli čoveka s radija kako bez kraja i konca veze o rečnim insektima i bistrim planinskim rečicama u kojima je pecao; to se meni i Rejčel činilo kao neki mikroskopski dalek svet dok smo klečali na tepihu i slagali slagalicu, sastavljali deliće plavog neba.

Jednom smo sve troje seli na voz u Liverpulskeju ulici i otputovali do majčinog rodnog doma u Safoku. Baba i deda su te godine poginuli u saobraćajnoj nesreći, pa smo tad gledali majku kako ćutke tumara po njihovoj kući. Sećam se kako smo uvek morali pažljivo da koračamo ivicom hodnika jer bi inače stoletni parket škripao i krckao. „To je pod slavuja“, kazala nam je baba. „Noću nas upozorava na lopove.“ Rejčel i ja smo skakali po njemu kad god bi nam se ukazala prilika.

Ipak, bili smo najsrećniji dok smo bili sami s majkom u Londonu. Želeli smo da nas neusiljeno i sanjivo obasipa ljubavlju više no što je to ikad pre radila. Kao da je postala nešto što je nekad bila. Čak i pre nego što je otac otputovao, bila je brza i efikasna majka, odlazila je na posao kad bismo pošli u školu i obično se vraćala na vreme da večera s nama. Je li ova njena nova verzija nastala jer se oslobodila muža? Ili je to, na neki složeniji način, bila

priprema za razdvajanje od nas sa naznakama kako želi da je pamtimo? Učila je sa mnom francuski i Cezarove *Galske ratove* – bila je čudesna u latinskom i francuskom – spremajući me za internat. I što je najčudnije, podsticala nas je da priređujemo razne kućne predstave u tišini našeg doma gde smo se oblačili u sveštenike ili hodali na prstima kao mornari i zlikovci.

Jesu li to druge majke radile? Jesu li uz krik padale preko sofe sa bodežom zarivenim u leđa? Ništa od toga nije radila ako bi Leptirica bio u blizini. No što je to uopšte radila? Je li joj bilo dosadno što nas svakodnevno pazi? Da li se, dok se oblačila u lepu ili pak ružnu odeću, osećala kao neko drugi, a ne samo kao naša majka? A najbolje od svega, kad bi prvi zraci zore prodrli u našu sobu, ulazili smo u njenu sobu kao bojažljivi psi i gledali njeno nenašminkano lice, njene sklopljene oči, bela ramena i ruke već raširene da nas prigrlji. Jer ona je u svako doba dana ili noći uvek bila budna, spremna za nas. Nijednom je nismo iznenadili. „Hodi, Petljo. Hodi, Cariću“, promrmrljala bi zovući nas samo njenim nadimcima. Slutim da smo u to vreme Rejčel i ja osećali da imamo pravu majku.

Početkom septembra putni kovčeg je donet iz podruma, pa smo je gledali kako ga puni haljinama, cipelama, ogrlicama, engleskim romanima, mapama, kao i stvarima i priborom za koje je verovala da ih neće naći na Istoku, pa čak i, činilo se, nepotrebnom vunenom garderobom, jer su, kako nam je rekla, večeri u Singapuru često „sveže“. Naterala je Rejčel da joj naglas čita iz bedekera o terenu i autobuskom prevozu, kao i lokalne izraze za „Dosta!“ i „Još!“ i „Koliko je to udaljeno?“. Naglas smo izgovarali te fraze sa klišetiranim istočnjačkim naglaskom.

Možda je verovala da će nas takve pojedinosti i spokoj pakovanja velikog kovčega ubediti u razložnost njenog putovanja, a da nas neće još više ucveliti. Gotovo da smo očekivali da i sama uđe u taj crni drveni kovčeg, veoma nalik mrtvačkom sa mesinganim oplatama na uglovi-ma, pa da je odnesu od nas. Taj čin pakovanja potrajao je nekoliko dana i bio je nekako spor i zloslutan poput beskrajne priče o duhovima. Naša će se majka preobličiti. Preobraziće se u nešto nevidljivo za nas. Možda Rejčel nije imala taj osećaj. Bila je starija od mene više od godinu dana. Možda je to njoj sve izgledalo teatralno. Ali meni je to neprestano predomišljanje i prepakovanje ukazivalo na to da će naša majka zauvek nestati. Pre nego što je otišla, zavukli smo se u kuću kao u pećinu. Samo smo nekoliko puta otišli da prošetamo kraj rečnog nasipa. Rekla nam je da će se narednih nedelja naputovati.

A onda je odjednom morala da ode, iz nekog razlo-ga ranije nego što smo očekivali. Moja sestra je otišla u kupatilo, namazala lice belom bojom, pa kleknula s tim bezizraznim licem na vrh stepenica, uhvatila se za ogradu i nije htela da se pusti. Stajao sam kraj ulaznih vrata i zajedno s majkom pokušavao da ubedim Rejčel da siđe. Kao da je majka udesila sve da ne bude rastanka u suzama.

Imam jednu majčinu fotografiju na kojoj joj se jedva vidi lice. Prepoznajem je samo po držanju, po kretnji udova, iako je snimljena pre nego što sam se rodio. Imala je na slici sedamnaest ili osamnaest godina, a slikali su je roditelji na obali njihove reke u Safoku. Plivala je i navukla je haljinu, i stoji na jednoj nozi dok na drugu, nakrivljenu, nazuva cipelu, a glava joj je oborena, pa joj plava kosa pokriva lice. Našao sam je posle mnogo godina

u gostinskoj sobi, među ono malo stvari koje je majka odlučila da ne baci. Još imam tu sliku. To je gotovo anonimna osoba, opasno nakrivljena, koja nastoji da održi ravnotežu. Već tad je inkognito.

*

Sredinom septembra stigli smo svako u svoju školu. Kako smo dotad pohađali običnu školu, nismo bili naviknuti na život u internatu, dok su svi ostali tamo već znali da su u suštini napušteni. Mi to nismo mogli da podnesemo i kroz samo nekoliko dana po dolasku poslali smo pismo roditeljima na poštanski fah u Singapuru moleći ih da nam dozvole da napustimo internat. Zaključio sam da će naše pismo putovati kamionom do dokova u Sauthemptonu, da će dalje otploviti brodom, koji će uplovljavati u daleke luke i odlaziti dalje bez ikakve žurbe. Na toj udaljenosti i posle šest nedelja već sam znao da će naš spisak žalbi delovati beznačajno. Na primer, to što moram da se spuštam tri sprata stepenicama po mraku da bih noću našao toalet. Većina redovnih pitomaca obično je pišala u odabrani lavabo na našem spratu, pored onog nad kojim smo prali zube. To je generacijama bio običaj u toj školi – pa su decenije mokraće utrle jasnu stazu u taj emailirani lavabo koji se upotrebljavao za tu aktivnost. Ali jedne noći dok sam se polusanjiv olakšavao u lavabo, naišao je nadzornik i video šta radim. Sutradan je na zboru održao vatren govor o gnusnom činu na koji je naišao, i otišao čak dotle da je ustvrdio kako za četiri godine koliko se borio u ratu nikad nije video nešto tako skaredno. Muk šokiranih dečaka u hodniku

bio je zapravo odraz neverice da nadzornik ne zna za tradiciju koja postoji još od vremena kad su Šeklton i P. Dž. Vudhaus* bili velikani škole (premda se za jednog šušalo da je izbačen, a drugi je proizveden u viteza tek posle mnogo protivljenja). Nadao sam se da ću i ja biti izbačen, ali me je redar prosto dotukao jer nije mogao da prestane da se smeje. U svakom slučaju, nisam očekivao odgovor roditelja pun razumevanja, čak ni pošto sam dodao postskriptum o svom zlodelu u drugom pismu napisanom na brzinu. Grčevito sam se hvatao za nadu da je ideja da odemo u internat bila očeva, a ne majčina, te da će nam majka biti šansa za spas.

Naše su škole bile udaljene jedan kilometar i jedini mogući način da komuniciramo bio je da pozajmimo bicikl i nađemo se u gradskom parku. Rejčel i ja smo odlučili da ćemo, šta god radili, to raditi zajedno. I tako smo sredinom druge nedelje, pre nego što su naše molbe stigle i do Evrope, nakon poslednjeg časa zbrisali sa eksternim đacima koji su odlazili kući, motali se oko Viktorijine stanice do večeri, kad smo bili sigurni da će Leptirica biti kod kuće da nas pusti, i vratili se u Ruvinji gardens. Oboje smo znali da je Leptirica jedina odrasla osoba koju će naša majka hteti da sasluša.

„A, niste mogli da sačekate do vikenda, je li?“, samo je to rekao. U naslonjači u kojoj je uvek sedeo moj otac sedeo je neki čovek.

„Ovo je Norman Maršal. Nekada je bio najbolji bokser velter-kategorije severno od reke, poznat kao Munja iz Pimlika. Možda ste čuli za njega?“

* Ernest Šeklton, britanski istraživač iz 19. veka čuven po ekspediciji na Antarktiku. P. Dž. Vudhaus, engleski pisac i humorista. (Prim. prev.)

Zavrteli smo glavom. Zabrinulo nas je to što je Leptirica pozvao nepoznatog čoveka u kuću naših roditelja. Nikad nam nije palo na pamet da bi tako nešto uradio. Uz to smo bili nervozni što smo pobešli iz škole i kako će to primiti naš neiskušani staratelj. Međutim, naš beg iz škole usred nedelje nimalo nije zabrinuo Leptiricu.

„Sigurno ste gladni. Podgrejaću vam pasulj. Kako ste došli ovamo?“

„Vozom, pa autobusom.“

„Fino.“ Na to je otišao u kuhinju, ostavivši nas s Munjom iz Pimlika.

„Jeste li mu vi prijatelj?“ , upita ga Rejčel.

„Nikako.“

„Pa što ste onda ovde?“

„To je naslonjača moga oca“, rekoх.

Nije se obazirao na mene, već se okrenuo ka Rejčel. „Tražio je da dođem, mila. Razmišlja se da se kladi na jednog psa u Vajtčapelu ovog vikenda. Jesi nekad bila tamo?“

Rejčel je ćutala kao da se nije njoj obratio. Nije bio čak ni prijatelj našeg stanara. „Maca ti pojela jezik?“ , upitao ju je, pa upro bledoplave oči u mene. „Jesi bio na trci pasa?“ Odmahnuo sam glavom, a na to se Leptirica vratio.

„Izvol’te. Dva tanjira pasulja.“

„Voltere, nikad nisu bili na trci pasa.“

Voltere?

„Treba onda da ih povedem ove subote. Kad počinje tvoja trka?“

„O’Mirin kup počinje uvek u tri.“

„Ova deca mogu ponekad da izađu za vikend ako napišem dopis.“

„Zapravo...“, poče Rejčel. Leptirica se okrenuo ka njoj i čekao da nastavi.

„Mi ne želimo da se vratimo.“

„Voltere, odoh ja. Čini se da ti je iskrasao problem.“

„O, nije to nikakav problem“, veselo reče Leptirica. „Sređićemo to. Ne zaboravi na signal. Neću da stavljam lovu na beskorisnog psa.“

„Da, da...“ Munja ustade, pa začudo spusti ruku mojoj sestri na rame i ode i ostavi nas.

Uzeli smo da jedemo pasulj, a naš staratelj nas je posmatrao bez imalo prekora.

„Okrenuću školu i reći im da ne brinu. Dosad su se bez sumnje usrali od straha.“

„Sutra ujutru imamo prvi kontrolni iz matematike“, priznadoh.

„Umalo da ga izbace što je mokrio u lavabo!“, kaza Rejčel.

Leptirica je, brzo i diplomatski, upotrebio svoj autoritet kad nas je sutradan rano ujutru poveo u školu i pola sata razgovarao sa direktorom, jednim niskim strašnim čovekom koji se uvek nečujno kretao hodnicima u cipelama sa gumenom potplatom. Zaprepastilo me je što čovek koji se obično hranio na ulici u Bigz rouu ima toliki autoritet. U svakom slučaju, tog sam se dana vratio u školu kao eksterni đak, a Leptirica je poveo Rejčel ulicom do njene škole, da reši drugi deo problema. I tako smo druge nedelje škole prestali da živimo u internatu. Nismo uopšte razmišljali o tome šta će naši roditelji reći na tu radikalnu promenu u našem životu.

Pod Leptiričinom paskom počeli smo uglavnom da večeramo sa lokalnih uličnih tezgi. Bigz rou je još od

bombardovanja bio zatvoren za saobraćaj. Nekoliko godina ranije, malo pošto smo Rejčel i ja evakuisani u Safok da živimo kod babe i dede, bomba koja je verovatno bila bačena na Patnijski most pala je i eksplodirala u Patnijskoj glavnoj ulici, ni petsto metara od Ruvinji gardensa. Mlečni restoran *Blek end vajt* i plesni klub *Pepeljuga* srušeni su. Gotovo stotinu ljudi je poginulo. Bila je noć „bombarder-skog meseca“, kako je to zvala naša baka – gradovi, mesta i sela sasvim zamračeni, ali zemlja ispod kao na dlanu po mesečini. Čak i pošto smo se pred kraj rata vratili u Ruvinji gardens, mnoge ulice u našem kraju bile su i dalje u ruševinama, a duž Bigz roua tri ili četiri pokretne tezge nosile su hranu dovezenu iz centra grada – preostalu u hotelima na Vest endu. Šuškaloo se da je Leptirica imao učešća u tome da se deo te preostale hrane šalje u krajeve grada južno od reke.

Ni Rejčel ni ja nikad dotle nismo jeli s tezge, ali to nam je postala redovna hrana – naš staratelj nije bio zainteresovan da kuva, pa čak ni da mu se kuva. Više je voleo, kazao je, „brz život“. I tako smo gotovo svake večeri stajali s njim pored neke operske pevačice ili krojača iz kraja ili tapetara kojima je o pojasu još visio alat dok bi s njima pretresao dnevne vesti. Leptirica bi na ulici živnuo, njegove oči iza naočara sve su upijale. Bigz rou mu je izgleda bio pravi dom, njegova pozornica, mesto gde se najlagodnije osećao, dok smo se pak sestra i ja osećali kao uljezi.

Uprkos druželjubivosti za vreme tih uličnih obroka, Leptirica se držao povučeno. Retko nam je izražavao osećanja. Osim nekih čudnih pitanja – neprestano me je nehajno zapitkiavao za galeriju slika u mojoj školi i da li bih mogao da mu nacrtam njen tlocrt – svoja interesovanja

nije izražavao kao što nije govorio ni o svojim ratnim iskustvima. Nije baš bio opušten u razgovoru s mladima. „Čujte ovo...“ Načas bi podigao pogled s novina raširenih na trpezarijskom stolu. „Gospodina Ratigena* su čuli kako kaže da *le vice anglais*** nije ni pederastija ni bičevanje, već nesposobnost Engleza da izraze osećanja.“⁴ Zastao je i čekao nekakav odgovor od nas.

Kao šiparci koji su mislili da su popili svu pamet sveta, verovali smo da Leptirica nije privlačan ženama. Moja je sestra sastavila spisak njegovih atributa. Debele obrve, crne i ravne. Veliki ali simpatičan stomak. Velika njonja. Za povučenog čoveka koji je voleo klasičnu muziku i koji je uglavnom u tišini bazao po kući, neverovatno je glasno kijao. Vazduh koji mu je praskao na nos i usta kao da je nastajao u dubinama tog velikog i simpatičnog stomaka. Za tim prvim kihom odmah bi usledila još tri ili četiri i glasno prasnula. To se kivanje čulo kasno noću, sasvim jasno, dopiralo je iz njegovih odaja u potkrovlju kao da je školovani glumac čiji su se scenski šapati mogli čuti i u poslednjem redu.

Većinu večeri je sedeo i listao časopis *Život na selu*, zurio u slike plemićkih zdanja, pijuckajući iz plave čašice nalik na naprstak nešto što je ličilo na mleko. Za čoveka koji je s toliko osude govorio o razvoju kapitalizma, Leptirica je bio neobično znatiželjan kad se radilo o aristokratiji. Zgrada koja ga je najviše zanimala bila je Olbani, u koju se ulazilo sa Pikadilija kroz jedno zavučeno dvorište, i jednom je promrmljao: „Voleo bih da se promuvam onuda.“ Bilo je to retko priznanje njegovih kriminalnih želja.

* Terens Ratigen (1911–1977) – britanski dramski pisac. (Prim. prev.)

** *Le vice anglais* (fr.) – engleski porok. (Prim. prev.)

Obično bi se izgubio iz kuće u zoru i izbivao do sutona. Dan posle Božića, znajući da nemam šta da radim, poveo me je sa sobom na Pikadili. U sedam ujutru ušao sam sa njim u predvorje banket-sala *Krajteriona* postavljeno debelim sagovima, gde je nadzirao rad osoblja, mahom imigranata. Pošto se rat završio, usledila je prava navala proslava. Kroz pola sata Leptirica je svakom od radnika odredio zadatak – da se usisaju hodnici, da se izriba i osuši tapison po stepenicama, da se uglača stepenišna ograda, da se stotine prljavih stolnjaka odnese u perionicu u podrumu. A u zavisnosti od toga kakav će se banket održati te večeri – prijem za nove članove Doma lordova, bar micva, debitantski bal ili poslednja rođendanska proslava neke obudovele plemkinje pre no što umre – upravljao je osobljem kao koreograf, pa bi se prazne banket-sale transformisale kao na ubrzanom snimku dok se naposletku u njima ne nađe stotinu stolova i šest stotina stolica za večernju proslavu.

Ponekad je naš staratelj morao da prisustvuje tim večernjim događajima, nalik noćnom leptiru u senci na obodu pozlaćene sale. No bilo je jasno da više voli jutarnje časove, kad je osoblje koje večernji gosti nikad nisu viđali radilo kao na nekom muralu u krcatoj Velikoj sali dugog gotovo trideset metara u kojoj se orilo od ogromnih usisivača, ljudi na merdevinama koji su dugačkim pajalicama skidali paučinu s kristalnih lustera i perača podova koji su uklanjali mirise od prethodne večeri. Bila je to sušta suprotnost praznim kancelarijama mog oca. Ovo je pre bilo nalik železničkoj stanici gde je svaki putnik imao određen cilj. Popeo sam se uskim metalnim stepenicama

do svetiljki koje su čekale da se popale za vreme igranke, i gledao dole u sav taj svet; a usred tog ogromnog ljudskog mora Leptirica je, onako krupan, sedeo sam za jednim od stotinu stolova i popunjavao radne liste uživajući u haosu oko sebe, znajući nekako gde je svako u petospratnoj zgradi ili gde bi trebalo da bude. Čitavog jutra organizovao je glačare srebrnine i ukrašivače torti, podmazivače točkova kolica i rešetki lifta, uklanjače prašine i povračke, menjače sapuna na svakom lavabou, menjače hlornih osveživača u pisoarima i perače što su crevom polivali trotoar pred ulazom, kao i imigrante koji su na rođendanske torte šlagom ispisivali engleska imena koja nikad pre nisu izgovorili ni napisali, seckali luk, porili svinje groznim noževima i spremali sve ostalo što će biti traženo dvanaest sati kasnije u sali Ajvora Novela ili Migela Invernija.

Izašli smo iz zgrade tačno u tri po podne i Leptirica je nestao, a ja sam se sam vratio kući. On se ponekad vraćao uveče u *Krajterion* ako bi iskrslalo nešto hitno, ali šta je moj staratelj radio od tri po podne pa dok se ne vrati u Ruvinji gardens, to nikad nismo znali. On je bio čovek s mnogo lica. Je li se bavio i drugim aktivnostima makar i nakratko, na sat ili dva? Nekim časnim dobrovoljnim radom ili rušenjem poretka? Jedna osoba koju smo upoznali pomenula nam je da dva dana u nedelji radi za semitski i radikalni Međunarodni sindikat krojača, mašinista i peglera. No možda je i to bila izmišljotina poput onoga da je tokom rata radio kao požarni za Domobrane. Krov hotela *Grovenor haus*, kako sam kasnije saznao, prosto je bio najbolje mesto za neometano slanje radio-poruka savezničkim trupama iza neprijateljskih linija u Evropi.

Tamo je Leptirica najpre radio s našom majkom. Nekad smo žedno upijali te mrvice priča o njima u ratu, ali kad nam je majka otišla, Leptirica se povukao i te anegdote nije više pominjao.

Pakleni oganj

Krajem te prve zime, dok smo živeli s Leptiricom, Rejčel me je povela dole u podrum, a tamo je, pod ciradom i nekoliko kutija koje je sklonila, stajao putni kovčeg naše majke. Uopšte nije bio u Singapuru, već tu. To je bilo kao nekakva čarolija, kao da se kovčeg vratio kući s puta. Nisam rekao ništa. Popeo sam se stepenicama i izašao iz podruma. Plašio sam se valjda da ćemo tamo pronaći nje-no telo, zbijeno uz svu onu odeću onako pažljivo složenu i spakovanu. Vrata su se zalupila kad je Rejčel izašla iz kuće.

Bio sam u svojoj sobi kad se Leptirica kasno uveče vratio. Rekao je da je te večeri u *Krajterionu* izbila neka kriza. Obično nas nije dirao kad bismo bili u svojoj sobi. Ovog puta začulo se kucanje na mojim vratima i on je ušao.

„Nisi ništa jeo.“

„Jesam“, rekoh.

„Nisi. Video bih da jesi. Spremiću ti nešto.“

„Neka, hvala.“

„Daj da...“

„Ne, hvala.“

Nisam hteo da ga pogledam. Stajao je u mestu i nije govorio ništa. A naposljetku: „Natanijele“, tiho je kazao. Samo to. A onda: „Gde je Rejčel?“

„Ne znam. Našli smo njen kovčeg.“

„Da“, tiho je rekao. „Ovde je, zar ne, Natanijele?“ Tačno se sećam njegovih reči, kako je ponavljao moje ime. Ponovo je usledila tišina; možda su mi uši bile gluve za svaki zvuk, ako ga je uopšte bilo. Ostao sam poguren. Ne znam koliko je vremena prošlo kad me je poveo dole, pa smo sišli u podrum, a on uzeo da otvara kovčeg.

U njemu su, složeni kao zanavek, bili sva odeća i predmeti koje je pred nama onako teatralno pakovala, uz svaku je stvar išlo objašnjenje zašto joj je baš ona potrebna, ona haljina do listova ili onaj šal. Šal je morala da ponesе, kazala je, zato što smo joj ga mi poklonili za rođendan. A i onaj kanister će joj tamo biti potreban. I one lake cipele. Sve je imalo svrhu i korist. I sve je ostavljeno.

„Ako ona nije tamo, nije ni on?“

„On je tamo.“

„Zašto je on tamo ako ona nije?“

Tišina.

„Gde je ona?“

„Ne znam.“

„Mora da znaš. Sredio si ono sa školom.“

„To sam uradio sam.“

„U kontaktu si sa njom. Rekao si.“

„Jesam, rekao sam. Ali ne znam gde je sada.“

Držao me je za ruku u tom hladnom podrumu sve dok je nisam izvukao i vratio se gore da sednem kraj plinskog kamina u neosvetljenoj dnevnoj sobi. Čuo sam mu korake

dok se peo stepenicama, samo je prošao pored sobe u kojoj sam sedeo i otišao u svoje odaje u potkrovlju. Da me pitate da vam bez razmišljanja navedem šta pamtim iz mladosti, to je sigurno mračna kuća te večeri u satima kad je Rejčel nestala. I kad god naiđem na taj čudni izraz „pakleni oganj“, kao da sam pronašao pravu reč za taj trenutak kad sam ostao sam u kući s Leptiricom i jedva se micao od kamina.

Pokušao je da me ubedi da jedem s njim. Kad sam odbio, otvorio je dve konzerve sardina. Dva tanjira – jedan njemu, jedan meni. Sedeli smo kraj vatre. Sedeo je sa mnom u mraku, u malom krugu crvene plinske svetlosti. Danas se jedva sećam o čemu smo tad govorili, nepovezano i bez ikakvog reda. Kao da je pokušavao da mi objasni ili načne nešto što još nisam znao.

„Gde mi je otac?“

„S njim nemam nikakav kontakt.“

„Ali majka je otišla kod njega.“

„Nije.“ Zastao je na trenutak razmišljajući šta dalje da kaže. „Moraš da mi veruješ, ona nije tamo s njim.“

„Ali ona mu je žena.“

„Znam to, Natanijele.“

„Je l' mrtva?“

„Nije.“

„Da li joj pretila opasnost? Gde je Rejčel otišla?“

„Naći ću je. Pusti je sad malo.“

„Ne osećam se bezbedno.“

„Biću ja ovde s tobom.“

„Dok nam se majka ne vrati?“

„Da.“

Tišina. Poželeo sam da ustanem i odem.

„Sećaš li se mačke?“

„Ne.“

„Imao si mačku.“

„Ne, nisam.“

„Jesi.“

Iz pristojnosti sam oćutao. Nikad nisam imao mačku. Ne volim mačke.

„Izbegavam ih“, rekoh.

„Znam“, kaza Leptirica. „A šta misliš, zašto je to tako? Što ih izbegavaš?“

Vatra je zapucketala gasnući i Leptirica se spustio na kolena i ubacio novčić u plinomer da je rasplamsa. Plamenovi su mu obasjali levu stranu lica. Ostao je u tom položaju kao da je znao da će, vrati li se, ponovo biti u mraku, kao da je želeo da ga vidim, da održi prislan kontakt sa mnom.

„Imao si mačku“, ponovo reče. „Obožavao si je. Bila je mala. Čekala te je da se vratiš kući. Ne može čovek sve da upamti. Sećaš li se svoje prve škole? Pre nego što ste se preselili u Ruvinji gardens?“ Zavrteo sam glavom gledajući ga u oči. „Obožavao si tu mačku. Noću, kad bi ti zaspao, ona kao da je pevala sama za sebe. Ali to je bilo zavijanje, a ne lep zvuk, no mačka je volela to da radi. To je tvog oca iritiralo. Imao je lak san. U prošlom ratu stekao je strah od iznenadnih zvukova. Zavijanje tvoje mačke ga je izluđivalo. U to vreme svi ste živeli na obodu Londona. U Tals hilu, mislim. Tamo negde.“

„Otkud ti to znaš?“

Kao da me nije čuo.

„Da, u Tals hilu. Šta li znači to *Tals*? Otac te je opominjao. Ušao bi u tvoju sobu, koja se nalazila odmah do